

Haalt het CDA het jaar 2001 en verder?

Individualisering, secularisatie, ontzuiling, open (baar)heid en internationalisering zijn niet alleen bedreigingen maar bieden het CDA ook kansen voor een nieuwe, getuigende christelijke politiek. Wil het CDA het jaar 2001 en verder halen, dan moeten oude en vertrouwde vormen losgelaten worden en moet er gezocht worden naar frisse kanalen voor oude waarden en normen.

Wat gebeurt er in het eens zo machtige maatschappelijke middenveld waarin het CDA zo krachtig geworteld was? Het omroepbestel dreigt te exploderen als de STER-reclametrekkers Veronica en de TROS het niet meer dragen. Het gevarieerde middenveld van werkgeversorganisaties implodeert met fusies. Federatievorming tussen de christelijke en algemene landbouworganisaties 'dreigt'. Een nieuwe winkelsluitingswet dreigt de zondagsrust definitief te verstoren. De secularisatie houdt niet op bij de constatering dat onkerkelijkheid in de laatste vijftienwintig jaar met 25% is toegenomen. Die trend lijkt zo door te zetten dat in 2010 nog maar 25% van de mensen in Nederland 'kerks' zal zijn. Veel mensen in Nederland voelen zich bedreigd in hun oude vertrouwde waarden en ver-

Mr. J.W.M. van Gent

worven rechten, van zon- dag is rust- dag tot Algemene Ouderdomswet (AOW). Zij trekken zich achter de eigen voordeur terug op de vierkante centimeter van het individuele eigenbelang. Daarbij lijkt gemeenschapszin een woord uit de oude doos, dood dus.

En de politieke kampioen van het middenveld, het CDA, kon op 3 mei 1994 onvoldoende kiezers ervan overtuigen dat zijn koers de juiste was en verloor ruim eenderde van zijn overigens ietwat geflatteerde aantal van 54 Tweede Kamerzetels. De veranderingen van de laatste jaren lijken geen verbeteringen, en zeker niet voor de positie van het CDA.

Een kort woord over veranderingen. Veranderingen worden vaak ervaren als bedreigingen. Maar wie dicteert ons dat wij veranderingen ook als bedrei-

gingen moeten ervaren? Waarom zouden wij de vaak autonome krachten van deze veranderingen niet erkennen en met de stroom meegaan? En kan deze stroom naar goede Nederlandse traditie niet in goede banen worden geleid c.q. gekanaliseerd? Zeiden de Grieken niet reeds: *panta rhei*? En was het niet ingenieur W. Dik die vorig jaar een lezing hield onder de veelzeggende titel: 'De enige constante is de verandering'? Terwijl de mens snakt naar zekerheid, rust en veiligheid zijn verandering, verandering en nog eens verandering zijn deel. Ontkennen of tegenhouden van deze natuurwetmatigheid heeft geen zin en is verspilling van energie. De Nederlander kan leren van de Japanse judo-offerworf die gebruik maakt van de kracht van de tegenstander: méégegeven om te kunnen overwinnen.

Er zijn vijf fundamentele veranderingen die de traditionele politieke positie van het CDA bedreigen. Het antwoord hierop moet niet defensief zijn; pas dan worden veranderingen écht bedreigingen. Het goede antwoord op die 'bedreigingen' ligt namelijk in de kracht van die veranderingen zélf. Zoals Paulus schreef in zijn brieven aan de Philippensen: 'In Uw zwakheid ligt uw kracht, en in uw kracht ligt [tevens] uw zwakheid'. De vijf 'bedreigingen' zijn: individualisering, secularisatie, ontzuiling, open/baar/heid en internationalisering. Deze vijf 'bedreigingen' herbergen naar mijn mening tevens de kansen op positieve verandering, dus vooruitgang, ook voor het CDA.

Individualisering

De Verlichting en de Franse Revolutie hebben de aanzetten gegeven tot de bevrijding van de *citoyen* en het individu uit de klauwen van onwetendheid van de massa en van de overheersing door de élite. Echter, in de nieuwe in-

dustrieel-kapitalistische samenleving die daarop ontstaat, roepen nieuwe élites en uitbuiting hun eigen, inherente tegenkrachten op. Rond het begin van de twintigste eeuw ontstaat er een krachtige behoefte aan emancipatie. De sociale kwestie is geboren. De door het kapitaal en de kapitalisten overheerste burgers keren zich tegen het idee van *'laissez faire, laissez passer'*. Werknemers worden ont-menslijkt tot produktie-'factoren', naast kapitaal en grondstoffen. De burgers verenigen zich, vooral langs levensbeschouwelijke lijnen. Christelijke normen en waarden zijn het antwoord op sociale ellende en misstanden, die ontsproten zijn aan het huwelijk van industrialisatie en kapitaal. Nederland zoekt zijn kracht in verzuilde organisaties en verzuilt in zijn emancipatie. Die 'kracht' is thans zijn zwakheid. Té lang volgehouden verzuiling leidt tot verstarring.

Naar de mate waarin de individualisering zich verder doorzet, komen de inherente tegenkracht opzetten: die van gemeenschapszin en medeverantwoordelijkheid. Immers, zo waar als de mens individu is, even zoveel is hij sociaal wezen: een mens kan niet zonder andere mensen. Juist heden ten dage, met de verlijnde specialisatie van arbeid en kennis neemt de interdependentie toe. De beweging naar doorgeschoten individualisme roept zijn eigen tegenbeweging op: die van de ont-individualisering, die van (het verlangen naar) gemeenschapszin, het behoren bij, het bijdragen tot, het (mede)verantwoordelijk voelen voor. Schreef Hans Wansink niet terecht in de NRC van 17 oktober 1994 dat "het ik-tijdperk zijn langste tijd heeft gehad"? "Naarmate de overheidszorg verschaalt en de sociale zorg wordt uitgehold, neemt de betekenis van (netwerken van) familieban-

den, burenhulp, vrienden en collega's toe", aldus de schrijver. Hoe lang gaat het duren voordat gemeenschapszin - en daarmee de 'appeal' van het CDA - weer aan kracht herwint?

Te constateren valt dat, mede door de exponentiële groei van de technologie, de dynamiek van verandering op verandering steeds groter wordt. We zullen dus niet zo lang op de volgende fase hoeven te wachten als dat voorheen het geval was. Een CDA dat met zijn tijd méégaat, betekent een appèl op de kiem van verandering die de individualisering in zich draagt.

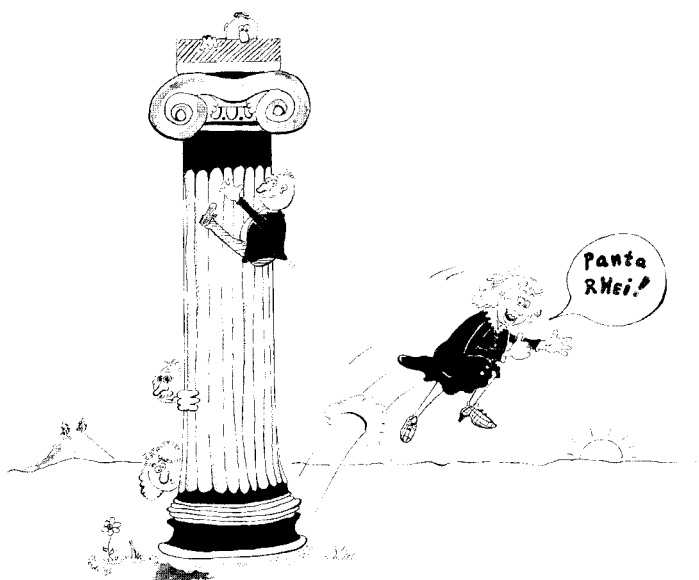
Bij jongeren valt die vernieuwde wending naar inzet voor de naaste al waar te nemen. Daarom zullen de traditionele christelijke normen en waarden, die 'gefocus' zijn op bevordering van het welzijn van de naaste mens (slechts daardoor worden wij hier en in het hiernamaals gelukkig), juist in een geïndividualiseerde samenleving door middel van de natuurwetmatigheid van verandering hun waarde hervinden.

Daar hoeven christenen niet 'predikachtig' over te doen; dat roept maar weerstanden op.

Secularisatie

De recente studie van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) schat dat in 2010 zo'n 75% van de Nederlandse bevolking buitenkerkelijk zal zijn. Onder 'kerksen' worden diegenen verstaan die (nog) regelmatig ter kerke gaan. In 1960 was de verhouding nog omgekeerd. Die ontkerkelijking, zo stelt de studie, zou wel eens als gevolg kunnen hebben dat er over zo'n 15-20 jaar geen behoefte meer bestaat aan christelijk-maatschappelijke organisaties. Op alle maatschappelijke terreinen is in de onderzochte periode 1966-1991 de voorkeur onder kerkleden voor verzuilde organisaties met vele tientallen procenten teruggelopen.

Kerkgang is niet gelijk te stellen met christelijk leven. Bovendien is er ook weer een beweging naar authentieke beleving van het christelijk geloof waar

'De enige constante is de verandering'

te nemen, dwars door verwarring en dogmatisme heen. Daarbij telt niet de kwantiteit maar de kwaliteit van de beleving. Aangekomen op de drempel van het derde millennium zou het goed zijn voor kerk, politieke partij en individuele westerling om nog eens de oorspronkelijke betekenis en zingeving van onze Joodse/Romeins-Griekse/vroeg-Christelijke wortels in overweging te nemen. Heeft de concrete beleving en uitwerking van de christelijke religie gedurende de laatste 2000 jaren per saldo meer ellende dan goeds veroorzaakt? Het aanstaande zelfonderzoek als aangekondigd door de Paus zal het leren. Is de beschaving van het Westen inderdaad vooruitgeschreden, al leek het soms meer op een Echter-nach-processie? En wat waren de essentiële elementen van die vooruitgang? Voor hen die op een positieve manier in de toekomst 'geloven', de cultuuroptimisten, mogen de grondslagen van

De individuele, moderne christen zal zich niet meer achter een namens hem '(s) prekende' zuil kunnen verschuilen.

onze christelijk-westerse samenleving aanleiding zijn de Heer 'op de knieën' te danken. Tot zo ver hebben deze christelijk-westerse grondslagen ons gebracht! Waar in februari 995 onheilsprofeeten en doempredikers land en stad onveilig maakten en het einde der tijden aankondigden, lijkt thans een zeker optimisme over het lot van onze beschaving ná 2000 Anno

Domini de overhand te hebben. Een beschaving die niet los kan worden gezien van de in de afgelopen 2000 jaren opgebouwde, vaak weer gevallen en even vaak weer herstelde, christelijke normen en waarden, die het weefsel vormen van onze westerse beschaving. Secularisatie in de zin van verloren lust in kerkgang en kerkelijkheid (definitie

van de SCP-studie) kan hier niet aan afdoen. Juist bij de toename van secularisatie zouden meer dan voorheen anderen dan de kerken wel eens de taak kunnen hebben een appel te doen op het westers-christelijk erfgoed. Bijvoorbeeld een politieke partij als het CDA. Overigens hebben wij op dit erfgoed niet het monopolie.

Ontzuiling

De ontkerkelijkheid vertaalt zich niet alleen in een teruglopend aantal kerkbezoekers maar ook in verlies van de traditionele christelijke invloedssferen. Die waren uitgegroeid tot maatschappelijke machtsfactoren waar het CDA wél bij voer.

De emancipatoire behoefte van de christen om zich in omroepen, schoolverenigingen, werkgevers- en werknemersverenigingen te organiseren, lijkt, getuige het ledenverlies, drastisch af te nemen. Daarnaast zoeken die organisaties uit behoefte aan grotere efficiëntie en effectiviteit elkaar op en fuseren. Niet alleen een explosief ledenverlies maar ook implosieve autonome krachten laten het voorheen zo fraai verzuilde middenveld in een schijnbaar maatschappelijke puinhoop achter.

Het heeft weinig zin tegen deze stroom van veranderingen op te roeien. Het zou een verspilling van energie zijn te proberen de zuilen overeind te houden. Wie dat poogt zou wel eens als Samson door zijn eigen vasthoudendheid het tempeldak op zijn hoofd kunnen krijgen.

Ook heeft het weinig zin te proberen de (gefuseerde) zuil een vernieuwd christelijk jasje aan te trekken. De tijd van emancipatoire verzuiling is definitief voorbij.

Alternatieven zijn er nog niet in ons open dorp dat wereld heet. In het werelddorp van heden en morgen waarvan

Nederland overigens maar een miniem gedeelte vormt, heerst de open en flexibele communicatie. Verzuiling werkt per definitie verstarring, afstand (tot een andere zuil) en derhalve geslotenheid in de hand. Ontzuiling is het teken des tijds en de klok terugdraaien komt slechts in science fiction voor. Loslaten dus. Maar wat dan? De vraag stellen is haar beantwoorden.

Waarom zouden de christelijke normen en waarden immers niet gewoonweg in het maatschappelijke gedrag van de individuele christenmens, in de daden van de individuele bestuurder, de individuele middenvelder, de individuele werkgever en werknemer, tot uitdrukking kunnen komen? Waarom zouden die normen en waarden, zo eigen aan de gemeenschappelijke Westerse beschaving, anderen die uit dezelfde beschavingsgeschiedenis zijn geboren, niet aanspreken? Was het dit misschien wat Bolkestein onlangs bedoelde toen hij, ja hij, het had over de herintroductie van normen en waarden, omdat anders ons (politiek) handelen 'waarde(n)-loos' dreigt te worden?

De mens zal zich, al is het alleen maar omdat hij ten diepste een sociaal wezen is, blijven (re-)organiseren in verbanden en verenigingen. Om zelfbestemming in dialoog met anderen en met een overheid te kunnen blijven verwezenlijken. En waarom zou in die verbanden de stem van de christen in zijn handelen onvoldoende doorklinken? Wederom Paulus: "Men zal mij herkennen aan mijn daden". Wèl zal het CDA een appèl moeten doen op die individuele christen om binnen het algemene maatschappelijke bestel méér bewust te maken wat de (christelijke) motivatie is van zijn daden. De individuele, moderne christen zal zich niet meer achter een namens hem '(s)prekende' zuil kun-

nen verschuilen. Het zal eigentijdse individuele moed en bewust-zijn vergen om als christen en CDA-er binnen organisaties bepaalde keuzes te maken en te verantwoorden. Verzuiling nee, bezieling ja. Ook het rapport-Gardeniers zet daartoe onze volksvertegenwoordigers aan.

Open(baar)heid

In dit tijdperk van informatie(technologie), persvrijheid en instant-informatie heerst er een algeheel rookverbod in de voormalige achterkamertjes van de politiek. Voor hen die geloof hechten aan de kracht van de sterren(beelden): het Aquarius-tijdperk van de openheid is aangebroken. De mondige burger eist volledige openheid van zaken en afdoende verantwoording van getoond gedrag en ingenomen standpunten. Bedreigend? Ja, voor diegenen die gewoon waren om vanuit een decennialang opgebouwde machtspositie met regentenmentaliteit zaken voor anderen, en daarmee voor zichzelf, te bediscelen. Ja, ook voor hen die van achter een zuil van schijnbaar voor zich sprekende normen en waarden roepen het beter voor een ander te weten.

Nee, voor hen die als verantwoordelijke en volwassen bestuurders handelend naar gerechtigheid, het gezag te leen hebben gekregen om voor het algemeen belang zaken te regelen. Nee, ook voor die volksvertegenwoordigers die zich bewust zijn van de veranderde tijden en normen, en het afleggen van volle verantwoording aan de medemens voor hun daden en standpunten als vanzelfsprekend beschouwen. Dit sluit stille diplomatie (soms vereist om tot een bepaald resultaat te geraken) of compromissen (wie heeft voor 100% gelijk?) niet uit. Het sluit wèl uit dat over de hoofden van de direct betrok-

ken burger heen, definitieve besluiten worden genomen. En wat is 'goddelijker' dan de andere mens in zijn anders-zijn te respecteren, in de gelegenheid te stellen om in vrijheid te beslissen om anders te willen, zelfs als dit tegen eigen bestwil lijkt in te gaan? Is dat niet de 'vrijheid' die de mens van de Heer heeft gekregen? Daartoe is openheid van zaken nodig. En dat leidt weer tot grotere participatie en acceptatie. Niet voor niets geeft het rapport-Cardeniers aan dat méér en open contact met de basis een 'must' is voor de nieuwe CDA-politicus.

Internationalisering

Behalve het verlies van de emancipatoire drijfveren voor maatschappelijke organisaties, ziet de christen van de eenentwintigste eeuw zijn (tot nu toe o zo vertrouwde) maatschappelijke zelfbestemming bedreigd door vreemde normen en waarden, die keihard vanuit andere culturen en beschavingen op hem afkomen. Als deze niet zijn huis-kamer via de televisie binnenkomen, komen ze tijdens zijn reizen door de 'global village' wel op hem af. En is een christen immers niet voortdurend op reis? Heeft hij de wijsheid in pacht? Een bedreiging? Zijn andere, niet-Westerse beschavingen en culturen met hun 'eigen' normen en waarden vaak niet even oud en eerbiedwaardig, zo niet ouder dan ons eigen erfgoed? En betekent kennismaking met die vreemde normen en waarden oftewel het verdwijnen van onze onwetendheid daaromtrent, dat ons eigen erfgoed verloren gaat? Luist de kennismaking met 'vreemde' normen en waarden geeft pas goed aan waar je zèlf voor staat, waar je voor gaat.

Is het niet zo dat staal gesterkt wordt door het te onderwerpen aan beproe-

vingen met intrinsiek vreemde elementen als water en vuur? Juist de voortdurende confrontatie met hoe anderen hun eigen gedrag en dat van degenen met wie zij samenleven, regelen en normeren, geeft ons als christelijke burgers de gelegenheid om onze eigen waarden te toetsen binnen een veranderende wereld en aldus te 'stalen'. En is het merendeel van de Tien Geboden eigenlijk ook geen opsomming van de universele mensenrechten? Bestaat er ook niet zoiets als universele waarden en normen waaraan de gehele schepping zich, uitgesproken en onuitgesproken, conformeert?

Kortom, de vijf grote bedreigingen voor het CDA zijn evenzoveel grote kansen voor een nieuwe, getuigende, christelijke politiek die méégaat met de veranderingen en eisen van zijn tijd. En dat burgers zich daartoe in een politieke partij als het CDA verzamelen en zich en elkaar sterk maken, is geen schande. Integendeel: "zoekt elkander op en reikt elkaar de hand".

Dat het CDA het jaar 2000 zal halen met vasthouden aan verloren zuilen, is mogelijk. Wil het CDA echter 2001 en verder halen, dan betekent dat loslaten van oude en vertrouwde vormen en zoeken naar frisse kanalen voor oude waarden en normen.

mr. J.W.M. van Gent (49) is Senior beleidsmedewerker bij het directoraat-generaal voor buitenlandse en economische betrekkingen van het Ministerie van Economische Zaken.

Noot

Dit artikel is onder meer gebaseerd op themanummer van CDV van zomer 1994: 'Het CDA, crisis en perspectief'. Dat nummer bevatte een oproep voor verdere discussie, waartoe hier een bijdrage.